

שם הקורס: פוליטיקה, ממשל וכלכלה

המרצה: צבי זרחיה

zvizerahia@gmail.com

בקורס יוצגו וינתחו המדיניות הכלכלית חברתית בשנים האחרונות, דרך קבלת ההחלטות בתחומים אלה, בממשלה ובכנסת, באישור תקציב המדינה וחוק ההסדרים, הגורמים המשקיים והחוץ פרלמנטריים המשפיעים על קביעת המדיניות. במסגרת הקורס תיבחן הריכוזיות במשק, והגברת התחרות, ינתחו הרפורמות המרכזיות במשק בענפי הבנקאות והתקשורת, וכיצד הן מושפעות משיטת הממשלה, מעבר מהסקטור הציבורי לפרטי. כמו כן, ידונו סוגיות אתיות בדרכי ההתנהגות של שרים, וחברי כנסת, האפקטיביות של מוסד מבקר המדינה ותרומתו לצמצום השחיתות ועוד.

הקורס יכלול את ההרצאות הבאות:

1. התקציב השנתי והיציבות הכלכלית: המהלכים לאישור תקציב המדינה בממשלה ובכנסת, הנהגת תקציב דו שנתי והשלכותיה על המשק, ועל היציבות הפוליטית, הכוח הריכוזי של אגף התקציבים במשרד באוצר באישור התקציב, מיקח וממכר עם השרים וחברי הכנסת, ה"כספים הקואליציוניים", "שיטת ההעברות", האפקטיביות של הפיקוח הפרלמנטרי של הכנסת על התקציב.

2. הביטחון: ניתוח קבלת ההחלטות בתקציב הביטחון: הלחצים שמפעילים שר הביטחון ומערכת הביטחון להגדלת התקציב, אופי הדיונים בועדת הכספים, ובוועדה המשותפת לתקציב הביטחון, היכולת של השרים וחברי הכנסת לפקח על תקציב

הביטחון, התייעלות תקציבית של מערכת הביטחון, קביעת תוכנית רב שנתית למערכת הביטחון: תר"ש גדעון, ודו"ח "ועדת לוקר".

3. העוני, והפערים החברתיים והשלכותיהם על המש והחברה. ניתוח מדיניות הממשלה בסוגיות כמו עוני, פערים, חברתיים צמצום אי השיוויון, שילוב אוכלוסיות בשוק העבודה, הנהגת "מס הכנסה שלילית", "דו"ח ועדת אלאוף", העלאת קצבאות הנכים, ומה עם הקשישים ועוד.

4. המחאה החברתית והשפעתה לחולל שינוי בישראל: ניתוח הגורמים שהביאו למחאה שפרצה בשנת 2011, הסיבות שהביאו לדעיכת המחאה, השפעת המחאה על החברה והפוליטיקה בישראל, דו"ח "ועדת טרכנברג" והאם הצליחה לחולל שינוי במאבק להורדת יוקר המחיה ומחירי הדיור.

5. הגברת התחרות בבנקים: הפוליטיקאים פועלים להגברת התחרות בענף הבנקאות, משה כחלון כיו"ר ועדת הכלכלה פעל להפחתת בתעריפי העמלות הבנקאיות, ובכהנו כשר אוצר פעל לחוקק חוק להפרדת חברות כרטיסי אשראי מהבנקים. בכנסת הוקמה ב-2017 ועדת חקירה פרלמנטרית לחקירת התנהגות הבנקים המתן אשראי ללווים גדולים ("ועדת פישמן"). גם הוגשו הצעות חוק בעניין הקלה במשכנתאות, ("גרייס"), הקלה בערבות בנקאית ועוד המהלכים הללו ינותחו ותיבחן הסוגיה עד כמה המהלכים הללו פועלים לטובת הצרכן הקטן.

6. הרפורמות בתקשורת: בשנים האחרונות פועלת הממשלה להסדרה מחדש של ענף התקשורת בישראל באמצעות סגירת ערוץ 2 ופיצול "רשת" ו"קשת", מעבר מזיכיונות לרישיונות בטלביזיה המסחרית, סיוע לערוץ 10, פירוק הרשות השידור והקמת תאגיד שידור ציבורי חדש, שינוי ברגולציה לערוצי טלביזיה יעודיים ועוד. כיצד המהלכים הללו, בצד חדירת האינטרנט והגברת כוחם של הרשתות החברתיות השפיעו על כלי התקשורת האלקטרוניים והעיתונות הכתובה ואופן הסיקור.

7. החקיקה הכלכלית והסדרת הרגולציה במשק: חברי הכנסת מרבים בהגשת הצעות חוק פרטיות, ומעורבים בהסדרת הרגולציה במשק. הועדות המרכזיות הפעילות הן: ועדת הכספים, הכלכלה, הרפורמות, עבודה ורווחה ופנים ואיכות הסביבה. נבחן מהם המהלכים העיקריים בועדות הללו וכיצד מתקבלות ההחלטות והשפעותיהן על האזרח.

8. מישהו משדל אותך? בכנסת רשומים למעלה מ-200 לוביסטים-שדלנים שפועלים במשכן לטובת האינטרסים הכלכליים של שולחיהם: חברות ענק. מחד הם פועלים לטרפד חקיקה הפוגעת בלקוחותיהם, ומאידך, לקדם חקיקה והצעות שונות שמיטיבות עם החברות ששלחו אותם. "חוק הלוביסטים" שנחקק בשנת 2008 אינו מספיק אפקטיבי, בניסיון מלהתחמק מהוראות החוק פועלים "לוביסטים שחורים", שהם "מאעכרים" מפלגתיים באין מפריע ומתחת לרדאר. נבחן מדוע חברי הכנסת לא פועלים להחמרתו, ויוצעו דרכים לשינוי המצב.

9. חוק הצינון והשפעתו על מעבר שרים, חברי כנסת, מנכ"לים ובכירים בשירות הציבורי לחברות עסקיות. מה השלכות המעבר הזה על התנהגותם בזמן הכהונה, ועל התחרות במשק. לנוכח נבחן וננתח חקירות פרשיות שחיתות של פוליטיקאים ויוצגו דרכים להתמודד עם הבעייה.

10. מימון המפלגות והתרומות לחברי הכנסת: במשך שנים איפשר חוק מימון המפלגות לחברי הכנסת ולשרים לגייס תרומות ב"פריימריס". התרומות אומנם שקופות וחשופות אבל עלולות להזיק. באחרונה אסרה הכנסת גיוס תרומות על ידי שרים וחברי כנסת אך התירה זאת למתמודדים שאינם שרים וחברי הכנסת. התוצאה: חוסר שיוויון בין המתמודדים והטלת עלות מימון הפריימריס לחברי הכנסת והשרים על הקופה הציבורית. נבחן מהן הדרכים הניאותות למימון הפריימריס.

11. הקוד האתי של השרים, וחברי הכנסת שנקבע לפני שנים רבות, אינו מספיק רלבנטי כיום. הממשלה מסרבת לקבוע קוד אתי חדש לשרים, וחברי הכנסת עוסקים מ-2003 בעדכון של הקוד האתי החדש אך נמנעים מלאשרו. החשיבות ביצירת קוד אתי חדש מתחדדת לנוכח מגוון חקירות המשטרה של פוליטיקאים, וכתבי האישום שהוגשו נגד שרים, חברי כנסת וראשי ערים לשעבר. נבחן מהו הקוד האתי הנדרש למציאות העכשוית.

12. מי רוצה להחליש את המבקר: מוסד ביקורת המדינה התעצם בשנים האחרונות, כשמבקר המדינה החל להתערב "בזמן אמת" בעבודתה של הרשות המבצעת, ויחידות הסמך. המבקר הקהה את שיני הביקורת ובעקבות כך הועלתה הצעת

חוק לצמצם את סמכויותיו כמו גם למנוע ממנו הרחבת הבקורת על קק"ל. נבחן כיצד ניתן לחזק את בקורת המדינה והאם יש סיכוי לכך.

.13

.14 סיכום והצגת דרכים לשיפור המצב.

• יתכנו שינויים בנושאי ההרצאות ובסדר בהתאם להתפתחויות האקטואליות.

שיטת הלימוד: הוראה פרונטאלית, כולל דיונים בסוגיות השונות.

דרישות הקורס:

קריאת חובה של רשימת הביבליוגרפיה.

עבודה בסיום הקורס.

רשימת קריאת חובה:

ספרות חובה:

1. גבאי יורם, "כלכלה פוליטית", הקיבוץ המאוחד, 2009
2. גבאי יורם (2010) כלכלה פוליטית הקיבוץ המאוחד (פרק המבוא ופרקים 3,4,7,8,9,10).
3. גבאי יורם, "יו טיוב" חברת שפע ללא רווחה, פאנל בנושא כלכלת ישראל: יורם גבאי וירון זליכה.
4. בן בסט אבי, (עורך), (2001), ממעורבות ממשלתית לכלכלת שוק, המשק הישראלי 1985-1998, עם עובד ומכון פאלק, פרק המבוא בלבד

- בן בסט אבי ומומי דהן, "מאזן הכוחות בתהליך התקצוב",
(2006), המכון הישראלי לדמוקרטיה.
5. ירון זליכה, 2011, שינויים בהרגלי הצריכה, הקיבוץ המאוחד
והקרייה האקדמית קריית אונו פרקים: 1, 2, 3, 5, 9.
6. ירון זליכה, 2008, "הגווארדיה השחורה", כנרת זמורה ביתן.
7. פרידברג, חזן, "פיקוח הכנסת על עבודת הממשלה", 2009
המכון הישראלי לדמוקרטיה

ספרות רשות:

- זליכה ירון, 2009, "אי ודאות, ציפיה ומדיניות מאקרו כלכלית
בישראל, הקרייה האקדמית אונו, ודיונון, הוצאה לאור.
- זליכה ירון, 2006, הרפורמות בענפי האשראי בישראל, רבעון
לבנקים, 80-84, 169.
- זליכה ירון, וע. שחף, 2005, "אחריות הממשלה ליצירת כשלי
שוק בתחום האשראי, ולהסרתם, הרבעון לבנקאות, 156, 78-
69.
- גל-נור, בלאנדר, "המערכת הפוליטית בישראל", עם עובד, 2013
שטרסלר נחמיה, "ושלא יעבדו עליכם", "כנרת זמורה ביתן",
2014.
- פוגל אהרון, "התנור והחמאה", "כתר", 2013.
- פרידמן ת. , 2006, "העולם הוא שטוח", תל אביב, ניר.
- רם א. 2005, הגלובליזציה של ישראל, רסלינג.

חומר קריאה חובה לפי הרצאות:

הרצאה מספר 1:

כלכלה פוליטית עמודים 110-139

משרד האוצר הצעת תקציב המדינה לשנים 8-2017, ו-2019,
והצעות חוק ההתייעלות הכלכלית.

דו"ח בנק ישראל לשנת 2017-6

שינויים בהרגלי הצריכה פרק ראשון עמודים, 22-16, פרק שני
עמודים 26-23, ו-47-38.

"מאזן הכוחות בתהליך התקצוב"- פרקים א'-ח' עמודים 173-17

"רפורמות פוליטיקה ושחיתות", פרקים א'-ג' עמודים 96-15.

"כלכלה פוליטית"- פרק 5, עמודים 168-110.

הרצאה מספר 2

צבי זרחיה, אזהרה בכנסת, צה"ל מוציא מאות מיליארדים אבל תקציב
הביטחון משתנה כל הזמן, דה מרקר, 25.9.17

<https://www.themarker.com/allnews/1.4461711>

צבי זרחיה, תקציב הביטחון הוגדל ל-58 מיליארד שקלים, דה מרקר-
10.10.16

<https://www.themarker.com/news/1.3092662>

הרצאה מספר 3:

המוסד לביטוח לאומי- דו"ח העוני לשנים-2017-2-2016

דו"ח "ועדת אלאוף" לצמצום מימדי העוני-2014
על כלכלת ישראל והעוני 2013-2014. o.e.c.d. דו"ח
ירון זליכה, 2011, שינויים בהרגלי הצריכה, הקיבוץ המאוחד והקרייה
האקדמית קריית אונו פרק ראשון עמודים 11-16.
אריאן עופר, ישראל ומדינת הרווחה, מוסד ביאליק, 2015.

הרצוג יצחק, תכנית עבודה, טפר, 2010
גבאי יורם, (2010) כלכלה פוליטית הקיבוץ המאוחד, פרקים 8-9,
עמודים 244-260.

הרצאה מספר 4:

סקירת הכלכלן הראשי באוצר על ענף הבנייה למגורים לרבעון
השלישי 2017

http://mof.gov.il/ChiefEcon/EconomyAndResearch/DocLib2/SkiratNadlan_2017Q3.pdf

דו"ח השמאי הממשלתי הראשי 2015.

דו"ח הכלכלן הראשי במשרד האוצר על מחירי הדיור-2015.

דו"ח מבקר המדינה על משבר הדיור-פברואר 2015.

הרצאה מספר 5:

דו"ח הביניים "ועדת שטרומ" בעניין הפרדת חברות כרטיסי האשראי
מהבנקים 14.12.2015.

"שינויים בהרגלי הצריכה", פרק שלישי עמודים 48-70.

"התנור והחמאה", עמודים 227-270.

"ושלא יעבדו עליכם", שער 3, עמודים 217-277.

הרצאה מספר 6:

מרכז המחקר והמידע של הכנסת, דו"ח על אחזקות טייקונים ואנשי עסקים באמצעי התקשורת, יוני 2013.

טוקטלי, אורן, (2000), מדיניות תקשורת בישראל, האוניברסיטה הפתוחה, , רמת-גן, פרקים 3,4,5

הרצאה מספר 7 :

גל-נור, בלאנדר, "המערכת הפוליטית בישראל"-כרך א', עמודים 144-209.

גבאי יורם, "כלכלה פוליטית", עמודים 110-168

פרידברג, חזן, "פיקוח הכנסת על עבודת הממשלה, עמודים 21-161

בלדאנדר, קליין, חקיקה פרטית, המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2002

הרצאה מספר 8:

הסדרת השדלנות בישראל, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ינואר 2013, מרדכי קרמניצר, אסף שפירא, וחנן סידור.

גבאי, כלכלה פוליטית עמודים 134-145.

הרצאה מספר 9:

"שינויים בהרגלי הצריכה", פרק חמישי עמודים 48-70.

רפורמות פוליטיקה ושחיתות", עמודים 98-187

דו"ח מבקר המדינה 65-א', פורסם באוקטובר 2014.

"התנור והחמאה" - עמודים 202-206, 216-226.

הרצאה מספר 10:

צבי זרחיה, דפנה פלס, שלח לחמך על פני המים, דה מרקר,

17.02.17

<https://www.themarker.com/markerweek/MAGAZINE->

1.3867269

צבי זרחיה, דפנה פלס, שוקי שדה, היורש, המהגר וה"עשיר

המסתורי", דה מרקר, 23.2.17

<https://www.themarker.com/markerweek/MAGAZINE->

1.3882801

צבי זרחיה, דפנה פלס, המקום שבו הביס יצחק הרצוג את נתניהו,
דה מרקר, 02.03.17

<https://www.themarker.com/markerweek/MAGAZINE-1.3901484>

צבי זרחיה שוד הקופה הציבורית, דה מרקר, 12.12.17

<https://www.themarker.com/news/politics/1.4681210>

הרצאה מספר 11:

הקוד האתי לחברי הכנסת

<http://main.knesset.gov.il/About/Lexicon/Pages/ethics.aspx>

צבי זרחיה, כך נקבר שוב הקוד האתי, דה מרקר, 14.12.14

<https://www.themarker.com/news/politics/1.2511264>

צבי זרחיה, הממשלה בת שנתיים, אך לא נקבע קוד אתי מעודכן, דה
מרקר, 11.6.17

<https://www.themarker.com/allnews/1.4160323>

הרצאה מספר 12

דו"ח מבקר המדינה 65-א', פורסם באוקטובר 2014.

"התנור והחמאה"- עמודים 202-206, 216-226.

שלום, יחזקאל, (2002), שחיתות פוליטית : הגדרות גישות ודרכי
התמודדות, מאמר בתוך כתב עת מדינה וחברה, מס' 2 (1),
2002, אוניברסיטה חיפה, חוג למדעי המדינה, ע' 131-147

פרידברג אשר, (1999), בקורת המדינה בישראל, הלכה למעשה,
מאמרים ומקורות הוצאת אקדמון, ירושלים.

סוף